

TREBALL DE FI DE GRAU

UNITAT DE MARES (CIS): LA REINSERCIÓ, UNA REALITAT?

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Laura Boyeras Sastre

Any acadèmic 2015-2016

DNI: 43474816-D

Treball tutelat per Bernat Sureda Garcia

Departament de Pedagogia i didàctiques específiques.

L'autora autoritza l'accés públic a aquest Treball de Fi de Grau

Paraules clau del treball:

Reintegració, Dones, Centre penitenciari.

ÍNDIX

PRESENTACIÓ	3
ABSTRACT	3
JUSTIFICACIÓ DEL TEMA	4
METODOLOGIA	5
CONTEXTUALITZACIÓ	7
UNITAT DE MARES: LA REINSERCIÓ, UNA REALITAT?	11
UNITATS DE MARES: QUÈ SÓN?	14
TIPUS UNITATS DE MARES	14
PERFIL DE LES INTERNES	16
ELEMENTS DE SEGURETAT	17
OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ AMB LES MARES	18
UNITAT DE RESPECTE	18
SISTEMA D' AVALUACIÓ EN LES UR	19
<i>AVALUACIÓ DIÀRIA</i>	19
<i>AVALUACIÓ SETMANAL</i>	20
<i>AVALUACIÓ TRIMESTRAL</i>	20
PROJECTES EDUCATIUS DEL CIS	20
PROPOSTES DE MILLORA	22
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	24
ANNEX 1: PROGRAMES I PROJECTES DEL CIS	25

PRESENTACIÓ

A les presons del nostre país resideix un gran nombre de persones recloses. Tot i que la població de recloses és notablement inferior o menor que la dels reclusos barons, no hem d'oblidar que també hi ha dones entre les muralles dels centres penitenciaris.

Segons explica la web del Ministeri d'Interior, aquestes dones i també mares, tenen al seu abast tota una organització, infraestructures i mecanismes que afavoreixen i milloren la relació mare-fill, mentre que la dona ha de pagar la condemna pel seu delicte. A més a més, segons la mateixa pàgina web, són al voltant de 130-150 infants que viuen als centres penitenciaris amb les seves mares.

Així doncs, el que es descriurà a la llarga d'aquest treball serà la realitat del CIS de Palma de Mallorca, així com: entrevistes amb l'educadora social, la psicòloga i la tècnica de jardí d'infància; l'exposició del marc legal que envolta aquesta realitat i la descripció de la funcionalitat del Centre de Mares.

A més a més, es farà una conclusió final que intentarà respondre a la pregunta: La reintegració a la Unitat de Mares és una realitat avui dia? En aquest sentit, em presento com una persona amb unes determinades idees sobre el reclutament en centres penitenciaris que intentaré corroborar a través d'aquest TFG.

ABSTRACT

In the prisons of our country there are a huge amount of people who live locked up. Although the population of female imprisoned is less than male, we can not forget that there are women behind bars.

As it explains the website of the Ministerio de Interior, women with kids get all sorts of organizations, infrastructures and mechanisms to help and improve the relations between mums and their children, meanwhile women pay the conviction for their crimes.

In addition, on the same website is reported that around 130-150 kids live in these penal institutions.

Therefore in the long run this work will recount the reality of CIS Palma de Mallorca, it will include: interviews with community workers, a psychologist and the method use by the nursery; the exposition of the legal frame that surrounds this reality and the description of Mother's Center.

Also it will do a final conclusion that is going to try to answer the question: The reintegration to Mothers' Unit, is it a reality nowadays? In this respect I introduce myself as a person with specific ideas about the recruitment in Penal Institution, that I will try to verify through this Final Degree Project.

JUSTIFICACIÓ DEL TEMA

La justificació del tema com a línia per aquest Treball de Fi de Grau es deu a l'especial interès per aquesta població reclosa i oblidada a la qual no es té en compte les seves circumstàncies, com és ser una mare reclusa i tenir cura del teu fill/s en un establiment tancat i aïllat de la societat.

Com ja he dit a l'apartat anterior, parteixo d'una idea concreta: opino que el reclutament a centres penitenciaris no és una forma adequada per aconseguir una futura resocialització d'aquestes persones. En aquest sentit, no vull dir que no s'hagin d'establir càstigs davant un delictes, sinó que hem de tenir clar quin és l'objectiu de la població amb la que tractem. Si el que pensam és que cal aconseguir una total o autèntica resocialització d'un determinat col·lectiu, aleshores, hem de posar en marxa totes aquelles tècniques, estratègies, treballs i activitats que puguin ajudar-nos a arribar a aquest fi.

Amb aquest TFG podrem observar que el CIS de Palma de Mallorca ha tractat i segueix tractant el col·lectiu de dones empresonades amb fills al seu càrrec; amb l'objectiu de que en un futur proper puguin conviure amb la resta de societat i el seus fills en el

marc de la legalitat i amb unes condicions de vida òptimes. Amb tot això, s'exposaran varis projectes que s'han duit a terme, els quals estan enfocats a una àrea determinada, la qual intenten treballar mitjançant activitats i tallers que afavoriran a la seva recuperació i a la seva relació materno-filial.

METODOLOGIA

Per a la realització d'aquest treball s'ha fet una recopilació d'informació de diverses fonts. En primer lloc, m'he basat en alguns llibres relatius a la temàtica i escrits per importants autors en aquesta disciplina, com per exemple: C. Yagüe o J. Valverde. Aquesta tipologia de llibres no abunda a les biblioteques, ja que poques persones s'han dedicat a l'estudi d'aquesta problemàtica tant a nivell nacional com internacional.

Un altre tipus de documentació també ha estat de caire pedagògic, sociològic i psicològic i, en definitiva, tots aquells relacionats amb l'educació, la resocialització i la reintegració; els quals m'han ajudat a comprendre millor les conseqüències de determinades situacions i tenir una visió real de la manera en que situacions concretes afecta notablement tant a mares com a fills i les seves respectives relacions. Aquestes fonts han estat, majoritàriament on-line i es presenten en formats d'articles, revistes, tesis, etc.

D'altra banda, tots aquells documents legislatius que són necessaris per a concretar en el tema i poder-lo desenvolupar; essencials per establir les lleis, normes, decrets, mesures, etc. que s'han de conèixer i valorar a l'hora d'escriure sobre la temàtica. La informació obtinguda ha estat del Ministeri d'Interior i el Reglament Penitenciari Espanyol.

En darrer lloc, m'agradaria esmentar les entrevistes fetes al CIS de Palma de Mallorca; encara que no sent gaire formals m'han ajudat molt a comprendre aquest àmbit i a

treure la part més humana d'una realitat que, fins aleshores, considerava aliena a jo degut a l'escassa relació; seguidament de tots aquells programes, serveis, projectes que han estat al meu abast per a completar aquest TFG. Tots aquests darrers es trobaran a l'Annex 1.

OBJECTIUS

L'objectiu principal que es pretén amb aquest Treball de Fi de Grau és el de presentar les dades i observacions personals en un document, amb format de TFG que, des d'un enfocament científic i pedagògic; exposi la realitat de les Unitats de Mares, concretament la de Palma de Mallorca.

De manera més concreta, podríem descriure diversos objectius secundaris que també s'esperen aconseguir amb la constitució d'aquest document, com per exemple:

- Conèixer què són i com funcionen les Unitats de Mares, concretament a Palma de Mallorca.
- Conèixer els principals projectes que s'han duit a terme al CIS per aconseguir els seus objectius com a centre de rehabilitació i resocialització (Annex 1).
- Descriure, des d'una perspectiva personal i professional; la manera en què hauríem de concebre l'educació a les Unitats de Mares.

Aquest objectiu es pretén aconseguir mitjançant la concreció de idees, les quals s'han d'extreure una vegada haver escrit el document formal. Formarà part de la lectura que en podem fer sobre *Com és l'educació a les Unitats de Mares?*; i per tant, poder respondre de manera professional a la pregunta: *Com hauria de ser?*

CONTEXTUALITZACIÓ

En primer lloc, és essencial poder definir com s'entén l'educació als contextos d'empresonament. Històricament, les teories criminològiques de principis del segle XIX i segle XX entenien l'educació com un sistema de control i de disciplina, juntament amb un treball forçat i la poderosa religió.

Actualment s'empren termes com a "rehabilitar, resocialitzar, reeducar" quan es parla de la presó o del fi de la pena de presó. Seguint aquesta lògica, l'educació apareix com una tecnologia del tractament penitenciari de caràcter terapèutic. Aquest fet fa que a la pràctica i durant el seu exercici diari, es plantegi com un benefici de canvi per bona o mala conducta.

Durant les darreres dues dècades, els centres penitenciaris han augmentat de forma considerable, tal com la quantitat de detencions.

Tal com explica Almeda, E.(2005-06); el fi de la dictadura franquista, que tant marcà la nostra societat; va donar peu a que sorgissin esperances per a la constitució d'una nova realitat político-jurídica en relació a les presons espanyoles. És cert que la situació de les dones dins la presó ha canviat des d'aleshores i s'han adonat millores i avanços en relació a la igualtat entre homes i dones en aquesta mateixa situació, d'aquí que destaquem el Pla d'Igualtat a l'àmbit penitenciari que pretén donar resposta a determinades qüestions que fins al 2009 no van ser objecte de treball i d'estudi.

És a partir de 1979 quan es comença a regular la nova situació penitenciària a l'estat espanyol a través de la Llei Orgànica 1/1979 del 26 de Setembre¹ que es desenvolupa amb posterioritat al Real Decret 1201/1981² pel qual s'estableixen certes modificacions del règim penitenciari en relació a la perspectiva de gènere; ja que fins al

¹ Espanya ha adoptat el marc regulador normatiu internacional, sobretot l'europeu, en aquesta matèria. Cal destacar la Resolució del Parlament Europeu "*Sobre la situació especial de las mujeres en los centros penitenciarios y las repercusiones de la encarcelación de los padres sobre la vida social y familiar*". Resolució (2007/2116 (INI)). Aprovada el 15 de febrer de 2008.

² Real Decret 1201/1981, de 8 de març, Reglament Penitenciari; Real Decret 787/1984, de 26 de març, de modificació parcial del Reglament Penitenciari; Real Decret (1996) de modificació del Règim Penitenciari de desenvolupament i execució de la LO 1/1979.

moment, tota les legislatura fou creada d'acord amb els temps, elaborada pel homes i cap als homes. Concretament durant tot aquest llarg període històric només es feia referència a la dona als següents apartats:³

- Art. 8: 3) *“Cuando no existan establecimientos de preventivos para ⁴mujeres y jóvenes, ocuparán en los de hombres departamentos que constituyan unidades con absoluta separación y con organización y régimen propios”*
- Art. 16: a) *“Los hombres y las mujeres deberán estar separados, salvo en los supuestos excepcionales que reglamentariamente se determinen”*
- Art. 29: e) *“Las mujeres embarazadas (no tendrán la obligación de trabajar) durante 16 semanas ininterrumpidamente ampliables por parto múltiple hasta 18 semanas. El período de excepción se distribuirá a opción de la interesada siempre que 6 semanas sean inmediatamente posteriores al parto”*
- Art. 38: 1) *“En los establecimientos o departamentos para mujeres existirá una dependencia dotada del material de obstetricia necesario para el tratamiento de las internas embarazadas y de las que acaben de dar a luz y se encuentren convalecientes, así como para atender aquellos partos cuya urgencia no permita que se realicen en hospitales civiles”* 2) *“Las internas podrán tener en su compañía a los hijos que no hayan alcanzado los tres años de edad, siempre que acrediten debidamente su filiación. En aquellos centros donde se encuentren ingresadas internas con hijos existirá un local habilitado para guardería infantil. La Administración penitenciaria celebrará los convenios precisos con entidades públicas y privadas con el fin de potenciar al máximo el desarrollo de la relación materna filial y de la formación de la personalidad del niño dentro de la especial*

³ ALMEDA SARARACH, Elisabeth. “Pasado y presente de las cárceles femeninas en España”. *Revista de pensament social*, nº6, 2005/06, pp.97.

circunstancia determinada por el cumplimiento por la madre de la pena privativa de libertad. 3) Reglamentariamente se establecerá un régimen específico de visitas para los menores que no superen los diez años y no convivan con la madre en el centro penitenciario. Estas visitas se realizarán sin restricciones de ningún tipo en cuanto a frecuencia e intimidad y su duración y horario se ajustará a la organización regimental de los establecimientos.

- Art. 43: 3) *“No se aplicarán las sanciones recogidas en este artículo a las mujeres gestantes y las mujeres hasta 6 meses después de la terminación del embarazo, a las madres lactantes y a las que tuvieran hijos consigo.*

Com podem observar abunden els estereotips que, des de la dictadura es van mantenir fins a principis del règim democràtic, negant així la necessitat de modificar les polítiques i la legislació per a poder cobrir les necessitats d'aquest col·lectiu.

En aquest sentit, Yagüe, C. afirma la necessitat de plantejar *“un disseny de les polítiques socials i penitenciàries des d’una perspectiva de gènere que tenguí en compte el major sofriment que pateixen, el coneixement de les seves peculiaritats i l’atenció a les seves necessitats”*.

Les coses comencen a canviar a partir de 1980, ja que es posen en marxa diversos Plans d'Igualtat tant a nivell autonòmic com nacional. Tot i això, no és fins a la IV Conferència Mundial de la Dona de Beijing (2005) quan es comença a incloure dins l'agenda pública la necessitat de comptar amb la perspectiva de gènere en tots els assumptes que afecten al col·lectiu femení. Fou així com la conferència es referia a:

Revisar y enmendar las leyes y los procedimientos penales, según sea necesario, para eliminar toda forma de discriminación contra la mujer, con el objeto de procurar que la legislación y los procedimientos penales garanticen una protección efectiva contra los delitos dirigidos contra la mujer, o que la afecten en forma desproporcionada, así como el enjuiciamiento por esos delitos, sea cual fuere la relación entre el

perpetrador y su víctima, y procurar que las mujeres acusadas, víctimas o testigos no se conviertan otra vez en víctimas ni sufran discriminación alguna en la investigación de los delitos y el juicio correspondiente.

A principis del segle XXI, a Espanya només existien tres centres penitenciaris dedicats exclusivament a dones, el de Brieva (Àvila), el d'Alcalà de Guadaira (Sevilla) i el de Madrid, els quals poden recloure entre 200 i 300 persones. Tal com es recull al Pla d'Igualtat esmentat anteriorment, manco "accions i programes concrets i limitats, no s'han implementat programes específics generals i dirigits a elles, les seves necessitats, demandes (...) ⁵.

⁵ Plan de Igualdad en el ámbito penitenciario. pp. 5 y ss.

UNITAT DE MARES: LA REINSEPCIÓ, UNA REALITAT?

La reclusió amb unitats penals és emprada com a “solució” estatal majoritàriament aplicada a la resolució d’un o varis conflictes socials; constituint així una espècie de depòsit punitiu d’homes i dones. En aquest sentit, la presó és el lloc on acaben aquells subjectes que, per norma general; es pot comprovar que no se’ls hi ha atorgat una educació plena, un treball integrador, salut i/o vivenda, així com altres tipus de garanties i drets que qualsevol persona necessita.

Per això, podem expressar que els centres penitenciaris són llocs allà on l’individu es veu obligat a participar d’uns rituals i d’una cultura que li permetrà una reeducació i resocialització perquè pugui integrar-se de nou a la societat. Aquesta és la premissa de la qual parteix la idea del que és, o millor dit, del que hauria de ser un centre penitenciari.

A les presons del nostre país es troba un gran nombre de persones. Tot i que la població de recluses és inferior als reclusos, no hem d’oblidar que també hi ha dones entre les parets dels centres penitenciaris. La majoria d’aquestes dones tenen fills, entre els quals un nombre important d’ells s’educa dins la institució penitenciària. A més, a més existeix una petita part dels infants que conviuen amb les mares en presó perquè així ho empara la llei ⁶

L’educació és un dret humà fonamental i essencial per a poder exercir tota la resta de dret que tenen com a finalitat el desenvolupament integral i sistemàtic de tota persona. El fet de que la persona pugui accedir a l’educació és un fet que condueix que aquesta mateixa persona serà capaç d’establir vincles de pertinença amb la societat que la rodeja, o sigui, es veurà a ella mateixa com a que forma part d’un grup socio-cultural.

L’òrgan encarregat de que el fet anterior es produeixi i sigui real és l’Estat, qui ha de garantir i promoure l’efectivitat dels drets humans, ja que teòricament a l’individu empresonat només se’l priva de la llibertat ambulatoria.

⁶ Reglament Penitenciari de l’estat espanyol.

És important recalcar que existeix una normativa nacional i internacional específica i vinculada a l'àmbit educatiu a les presons. Entre ells cal destacar els pactes internacionals de Drets Humans; les resolucions de l'Organització de les Nacions Unides vinculades al tractament de les persones privades de la seva llibertat i, de forma específica, a l'educació.

Tal com ens explica la web del Ministeri Interior del Govern d'Espanya; avui dia els centres penitenciaris estan dissenyats arquitectònicament amb la idea de millorar la vida diària, donant resposta així a una doble funció: per una banda, és un lloc de custòdia i, d'altra banda, un espai de rehabilitació.

Amb tot això, la Societat de Infraestructures i Equipaments Penitenciaris (SIEP SA), ha desenvolupat un "model tipus" de presó que serveix de base per a la creació de noves construccions.

Segons la funcionalitat de l'ús que se'n fa de l'edifici, aquests es poden classificar en:

- Edificis externs: Aquells emprats per a personal no intern. Es controlen els accessos i oficines.
- Edificis de serveis: Aquells que són utilitzats per interns de forma continuada, com per exemple: cuines, tallers productius i tallers esportius.
- Edificis amb presència permanent d'interns: Són tots aquells mòduls polivalents, residencials, de règim tancat, infermeria, ingressos i sortides.

En aquest sentit, podem distingir diferents tipus de centres penitenciaris, segons sigui l'objectiu què es pretén aconseguir:

- Centres penitenciaris ordinaris: Llocs on l'individu s'ha de mantenir reclòs de forma permanent en un medi tancat.
- Centres d'Inserció Social: Són centres destinats als interns amb règim obert i que es troben a un procés avançat de reinserció. A més, també és mitjançant aquests centres (CIS), que es gestionen altres alternatives a l'ingrés a presó, com ara: treballs comunitaris, suspensió de l'execució de la pena, la localització permanent i el seguiment de les llibertats condicionals.

- Unitat de mares: Espais ubicats fora del recinte penitenciari i estan adaptats per a cobrir les necessitats dels menors durant els seus primers anys de vida. Serà aquest apartat en el qual aprofundirem.
- Unitat dependents: Conjunt de Centres d'Inserció Social amb instal·lacions residencials situades fora dels centres penitenciaris. Tenen una doble funció: per una banda, complementar el treball de reinserció iniciat als centres penitenciaris i, d'altra banda; facilitar a l'accés de l'educació i formació.

Després d'aquesta exposició de les característiques dels centres penitenciaris caldria esmentar la importància que se li atorga i que realment té l'educació emocional en les reeducacions dels centres penitenciaris. Personalment, opino que la formació de l'educació emocional és fonamental en qualsevol àmbit educatiu, més si no en un àmbit resocialitzador i reintegrador com són els centres penitenciaris.

Segons es citava a D. Goleman al breu resum del "*Projecte de l'educació emocional*"; la formació dels sentiments ha de tenir un lloc en el currículum escolar, així com el tenen altres matèries. Una de les tasques específiques on es troben connotacions emocionals són les narracions de contes i les històries allà on aprenguin, puguin viure i es plantegin conflictes, emocions, etc. A més a més, explicava que la IE és objecte de gran atenció als nostres dies.

Si ens referim al model teòric que esmenten Salovey i Mayer sobre la Intel·ligència Emocional (IE) citats a la Revista *Education and Psychology*; aquests la conceben com aquella basada en l'adaptació de les emocions de manera que ajudi a resoldre o solucionar un problema i adaptar-se, per tant, de forma més eficaç al medi. Aquest és un model d'habilitat. Seguint amb aquesta publicació, s'explica que la literatura més recent ha demostrat que la falta d'IE pot provocar o facilitar l'aparició de problemes de conducta en els estudiants:

- IE i les relacions interpersonal.
- IE i el benestar psicològic.
- IE i el rendiment acadèmic.
- IE i l'aparició de conductes disruptives.

Així doncs, el treball de les emocions en aquests establiments resulta imprescindible, baix la meva perspectiva; ja que és un aspecte clau que farà que un futur es produeixi o no un canvi en la personalitat de les dones preses i un canvi de mentalitat cap al seu passat i, tal vegada més important, cap al seu futur i el del seu fill.

UNITATS DE MARES: QUÈ SÓN?

Les condicions de vida de les dones empresonades, així com la política penitenciària que s'aplica; varien molt depenent del tipus de centre on es troben recloses, però és important remarcar que aquells centres ubicats a l'interior de les presons d'homes tenen molt més inconvenients i problemes que aquells centres on només s'ubiquen dones.

Citant la web del Ministeri d'Educació: *“Les internes que tenguessin a l'exterior fills menors de tres anys baix la seva pàtria potestat podran sol·licitar l'autorització para que aquests puguin acompanyar-les a l'interior de l'establiment penitenciari.”*

TIPUS UNITATS DE MARES.

Segons exposa el Reglament Penitenciari Espanyol; d'acord amb el que estableix l'article 17, l'Administració penitenciària disposarà d'Unitats de Mares pels menors i les seves mares, les quals es regiran per les següents normes:

- La Junta de Tractament programarà les activitats formatives i lúdiques, així com les sortides programades a l'exterior dels menors, amb especial atenció a la seva integració social a la comunitat on estigui ubicat la Unitat, per aconseguir-ho es comptarà amb la col·laboració d'especialistes.
- En aquestes Unitats existirà un Especialista en Educació Infantil que orientarà la programació educacional i lúdica de les activitats dels menors.

- Els menors tendran coberta l'assistència mèdica a l'Establiment per un especialista en Pediatria.
- L'Administració garanteix als menors les hores de descans i d'oci que es precisin. Amb aquest objectiu, es dedicarà un espai d'acció formativa amb elements de joc i entreteniment.
- El règim de visites del menor només es podrà restringir de manera transitòria per raons d'ordre i/o seguretat de la Unitat.
- En el cas de les mares que no comptin amb recurs econòmics suficients; l'Administració proveirà del que sigui necessari per a la cura dels infants amb els qui comparteixi el seu internament.

Tal com explica l'article 180 del Reglament Penitenciari Espanyol; el centre directiu podrà autoritzar, a proposta de la Junta de Tractament; que aquelles internes classificades en Tercer Grau de tractament amb fills menors, siguin destinades a Unitats Dependents Exteriors, on es podran integrar completament a l'àmbit socio-laboral i escolar.

Les Unitats Externes de Mares de nova creació constitueixen un valuós recurs socio-educatiu que es posa al servei d'aquelles dones que han de fer front a una responsabilitat penal i, a més, tenen fills menors de tres anys al seu càrrec; segons s'estableix a l'Art. 38.2 de la Llei Orgànica General Penitenciària; de manera que puguin conviure amb elles en un medi estimulants i segur.

Amb la creació d'aquestes noves estructures es pretén segregar definitivament les Unitats de Mares dels centres penitenciaris, independitzar-les d'aquests i atorgar-les de completa autonomia penitenciària per tal d'establir un règim de convivència específic. Cada element estructural ha estat dissenyat des d'una perspectiva educativa i pedagògica, des de la intimitat familiar que proporcionen els petits apartaments a les discretes mesures de seguretat; tot això amb la finalitat de desenvolupar una adequada relació materno-filial.

L'objectiu primordial d'aquestes unitats és el de millorar les condicions de desenvolupament físic, maduratiu i psicològic dels fills de les dones subjectes a la sanció penal. Es tracta d'obtenir la màxima normalització damunt la vida dels menors

que es troben ingressats. En aquest sentit, es potencia de manera gradual les sortides necessàries per a una plena integració dins la comunitat. També es facilita l'assistència de les mares als recursos socials externs d'inserció laboral, cursos formatius i activitats culturals.

Aquelles dones que no puguin accedir a l'exterior a causa de les seves condicions penals podran participar dels programes educatius i terapèutics que s'impartiran a la pròpia Unitat. Aquests llocs constitueixen un recurs complementari amb un fort contingut pedagògic i amb un alt nivell d'exigència per a les mares que hi ingressen. És per aquest motiu que, tant el seu ingrés com la permanència, són de caire voluntari.

La convivència amb els menors sempre serà sol·licitada per les mares i s'haurà de sotmetre a autorització administrativa, de manera que s'afirmi l'absència de risc pel menor.

PERFIL DE LES INTERNES

La població penitenciària femenina presenta, de forma general; un perfil de menor perillositat delictiva, donant-se pocs casos en els què els fets delictius arriben a un alt nivell de perillositat. Això fa que tant el medi obert com les mesures alternatives siguin instruments de reinserció adequats i amb garanties per a la majoria de dones penades.

La maternitat, en molts de casos, suposa un element motivador del canvi i pressuposa un moment òptim per a treballar amb èxit polítiques de reinserció. En aquest sentit, aquestes estructures es dirigeixen a atendre a una població femenina capaç de conviure amb els seus fills sense que aquest fet suposi la creació de problemes de seguretat.

Així doncs, aquells perfils que podran ser destinats a una Unitat Externa de Mares són els que s'exposen a continuació:

- Dones penades que tinguin fills al seu càrrec menors de 3 anys i que estiguin classificades en Segon Grau, preferentment amb l'aplicació de l'article 100.2 del Reglament Penitenciari.
- Dones en situació de preventives que tinguin al seu càrrec fills menors de 3 anys amb una prèvia autorització expressa del jutge que entén la causa.
- De manera excepcional, les dones penades amb fills al seu càrrec menors de 3 anys i que estiguin classificades a alguna modalitat de Tercer Grau recollides als articles 82.1, 83 i 100.2 del Reglament Penitenciari.
- També aquelles dones que, amb la situació anterior; estiguin esperant un fill a partir del sisè mes d'embaràs.
- De manera excepcional, es permetrà la permanència dels fills amb les seves mares fins als 6 anys que, una vegada hagin complit els tres anys d'edat, s'estimi que la seva permanència és millor alternativa pel seu desenvolupament que la separació de la mare. Aquesta valoració la realitzarà l'Equip de tractament, amb l'ajuda dels Serveis Socials Comunitaris.

Actualment, tal com informaren les entrevistades del CIS; el 80% de les dones que es troben a la Unitat de Mares de Palma de Mallorca pertanyen al col·lectiu d'ètnia gitana i són condemnades contra la salut pública, o bé, a causa de robatoris. Podem dir que l'altre 20%, tot i que els percentatges varien segons el temps; ara fan referència al col·lectiu estranger, amb una situació administrativa irregular per a delictes contra la salut pública. Aquest col·lectiu es troba en edats compreses entre 23 i 40 anys.

ELEMENTS DE SEGURETAT

La Unitat disposa de sistemes de seguretat, basats en sistemes de control de vigilància electrònica que es sustenten mitjançant càmeres, alarmes i detectors de presència al llarg del perímetre, de manera que constitueixen una vigilància "no agressiva". El baix perfil de perillositat de les internes que són destinades a la Unitat de Mares permet comptar amb elements que són capaços d'integrar-se arquitectònicament tant a l'interior com a l'exterior de l'Establiment, causant així menys impacte visual.

D'aquesta manera es pretén preservar una imatge més pedagògica que no tant penitenciària.

OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ AMB LES MARES

Des del primer moment, la Unitat ha d'estar connectada a determinats serveis que resulten necessaris per a les mares, com ara: centre d'atenció a drogodependents; centres de salut; centres educatius i centres cívics-municipals.

Es parla d'escola de mares a un conjunt d'iniciatives que han de cobrir totes les necessitats formatives integrals de les internes, amb l'objectiu de culminar amb la inserció laboral. Aquestes accions o iniciatives responen a un doble objectiu: per una banda, ajuda a les mares a superar determinats dèficits formatius, culturals i personals; mentre que les preparen per a la sortida enfront un mercat laboral. En aquest apartat, destaquem les classes reglades des de l'alfabetisme fins a nivells mitjans de graduat escolar i universitari. Per una altra banda, es pretén la millora de les seves aptituds i capacitats com a mares responsables amb una formació integral i sistèmica, constituïda per cursos, tallers, jornades, conferències, etc.

UNITAT DE RESPECTE

Què és un mòdul de respecte? Bé doncs, tal com la Direcció General de Institucions Penitenciàries explica a l'article "Mòdul de Respecte: Mòduls penitenciaris per la millora de la convivència"; *"és un mòdul en el què, actuant únicament, en la seva organització i funcionament, aconseguim, amb un cost econòmic i personal zero; un clima de convivència, màxim respecte i participació de tots els residents en el mateix"*.

Seguidament, s'exposen els objectius principals que es persegueixen, entre ells destaquem:

- Mantenir les relacions a través de grups de treball i comissions.

- Millorar la capacitat del subjecte d'assumir la normativa i interioritzar les pautes adaptades de conducta.
- Aconseguir un clima de màxim respecte i convivència dins el mòdul, i que sigui extrapolable a les activitats i relacions dels interns a l'exterior.

La Unitat de Mares (CIS) com a Mòdul de Respecte (UR) significa una forma d'organització de la vida de l'establiment que ha d'emprar diverses eines, pautes i estructures definides per aconseguir objectius formatius, educatius, terapèutics i de convivència.

Les línies bàsiques de la UR es troben definides a continuació:

- La inclusió dins aquesta unitat du en si mateixa l'acceptació de certes normes.
- Promoció d'un clima de respecte i de convivència per a permetre l'obertura de les habitacions durant els horaris d'activitat.
- La UR es divideix en quatre línies fonamentals d'actuació:
 - a) Àmbit personal: tot el que engloba a la higiene i l'aspecte exterior de la mare (vestimenta, habitació neta i ordenada, etc).
 - b) Relacions interpersonals: suposa mantenir relacions respectuoses i correctes amb la resta de companyes, funcionaris i personal exterior.
 - c) Tasques de la UR: Van dirigides a la neteja, manteniment i cura dels espais comuns.

SISTEMA D' AVALUACIÓ EN LES UR

AVALUACIÓ DIÀRIA.

Totes les mares residents seran avaluades diàriament, de manera que es valorarà el compliment de les normes de la Unitat de Respecte. Aquestes són individuals i repercuteixen al treball grupal de la següent setmana. L'element bàsic d'aquest sistema rep la denominació de "negatiu". No existeix un llistat amb les conductes

avaluables sinó que s'han d'avaluar aquelles "socialment normalitzades"; per a concretar, podem dir que l'objectiu ha de centrar-se amb els àmbit definits anteriorment com a línies d'actuació personal de l'àrea de relacions interpersonals. Qui valorarà finalment la conducta serà el funcionari, al final del dia i de manera general amb l'ajuda d'una fulla de registres. Aquesta valoració pot ser: normal o positiva. Quan és normal és resultant de pocs o cap negatiu. En el cas de la positiva, és a causa d'un comportament excel·lent durant tot el dia.

AVALUACIÓ SETMANAL

Fa referència al recull i l'anàlisi del registre d'avaluació diària. Aquesta avaluació és analitzada per l'educador, que serà qui aportarà informació de tots els registres diaris de la setmana de manera sistematitzada i ordenada a la reunió de l'Equip Tècnic.

AVALUACIÓ TRIMESTRAL

Cada tres mesos es realitza una avaluació de cada una de les mares de la Unitat amb el fi de tenir en compte els seus possibles beneficis penitenciaris o de concessió de recompenses segons els hi correspongui.

* A l'Annex 1: Fitxa de registre d'avaluació.

PROJECTES EDUCATIUS DEL CIS

El CIS ha duit i segueix duent a terme diversos projectes, serveis i diferents tipus de formacions per a treballar amb les preses tant les habilitats socials, les habilitats i la comunicació materno-filial; l'espai familiar i el seu suport, entre d'altres.

Així doncs, a continuació s'exposen els projectes que ha duit a terme el CIS durant els darrers anys. Aquests estan detallats a l'Annex 1.

- Servei socio-educatiu per a infants i famílies: Espai familiar. Realitzat per la Xarxa d'Iniciativa d'Atenció a la Infància i Famílies (XIAIF). Aprovat el 29 d'Octubre de 2009.

- Projecte d'Integració Social dels nins/es que viuen a la Unitat de Mares de Mallorca: Taller de Video-fòrum. Dut a terme per la Creu Roja Espanyola.
- Projecte d'Integració Social dels nins/es que viuen a la Unitat de Mares de Mallorca: Taller de psicomotricitat i estimulació precoç.
- Taller educatiu-terapèutic: Programa per a recolzar i facilitar la resiliència infantil.
- Projecte Creixença: Espai de suport familiar. Per a la Fundació IReS.
- Programa de Foment de les Habilitats Maternals. Per a FHAMA.
- Exemple de programació d'una sortida de la Unitat de Mares. Per la Pastoral Penitenciària de Mallorca.

PROPOSTES DE MILLORA

Després d'haver explicat el tema de discussió, haver-me informat i llegit documentació relacionada amb les Unitats de Mares actuals a Espanya i, concretament a Mallorca; a continuació proposo alguns objectius estratègics:

1. Incorporar la perspectiva de gènere i la gestió de la diversitat a l'oferta de serveis, atenció i seguiment de les entitats públiques de salut, educació, treball, justícia, seguretat i vivenda.
2. Liderar, per part dels poders públics, les polítiques per la inclusió de les dones en situació o risc d'exclusió social.
3. Dissenyar estratègies amb perspectiva de gènere de col·laboració, supervisió i seguiment dels programes que es realitzen des del tercer sector, per la inclusió de les dones en situació o risc d'exclusió social.
4. Impulsar el coneixement dels processos d'exclusió i pobresa de les dones.

Respecte a les Unitats de Mares, destaquem alguns punts que cal esmentar amb atenció.

- La manca de figures amb una formació especialitzada fa que la relació i el treball entre professionals i preses sigui més fred, distanciat; a més, el professional no està tan involucrat, ja que no empatitza amb la dona empresonada.

La majoria de treballadors no són treballadors socials formats sinó que han estudiat altres carreres (advocats...). En aquest sentit, la tasca que han de dur a terme no és de caire vocacional, per tant, aquest fet provoca la incomprensió i la falta de complicitat.

- Per una altra banda, són molt importants els interessos polítics. Aquests es troben molt present dins qualsevol àmbit però en aquest concretament afecta de manera que es redueixen les polítiques d'ajuda social, la subvenció de projectes emocionals, laborals, etc. Tal com ens han informat des del CIS, avui

dia alguns projectes interessants estan aturats, ja que no es donen subvencions per a dur-los a terme.

- Manca de recursos socials i humans per a dur a terme totes aquelles propostes interessants i necessàries que podrien millorar la situació de les preses mares.
- Manca d'educació per part de les preses mares,qui no tenen respecte per a les normes establertes ni tampoc poc al càstig. Sovint les mares empren al fill/a com a fi per aconseguir un determinat objectiu, ja que pensen tenen el poder per establir elles les normes.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Añaños, F (2012). Violencia y exclusiones en el medio penitenciario: enfoque socio-educativo y de la paz. *Convergencia* vol.9 no.59. Visitat des de:

http://www.scielo.org.mx/scielo.php?pid=S140514352012000200001&script=sci_arttext

Fernandez-Berrocal, P y Ruiz, Aranda, D. (2008). La Inteligencia Emocional en la Educación: *Revista Electrónica de Investigación Psicoeducativa*. Nº15, vol.6 pp 421-436. Visitat des de:

http://www.investigacionpsicopedagogica.org/revista/articulos/15/espanol/Art_15256.pdf

Filella, G.; Soldevila, A.; Cabello, E.; Franco, L; Morell, A.; Farré, N. (2008). Diseño, aplicación y evaluación de un programa de educación emocional en un centro penitenciario. *Electronic Journal of Research in Educational*. 6, pp 385-400.

Ministeri d'Interior. Govern d'Espanya. Visitat des de:

<http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/centrosPenitenciarios/centrosRegmenOrdinario.html>

Secretaria General de Institucions Penitenciàries. *El Sistema Penitenciari Espanyol* .Pp 24-25.

Yagüe Olmos, C. (2007). Mujeres en prisión: Intervención basada en sus características, necesidades y demandas. *Revista Española de Investigación Criminológica*. Art.4, Núm.5

ANNEX 1: PROGRAMES I PROJECTES DEL CIS.